

Adam Kopiński

Akademia Ekonomiczna we Wrocławiu

ELEMENTY RACHUNKU WYNIKÓW BANKU

1. Wstęp

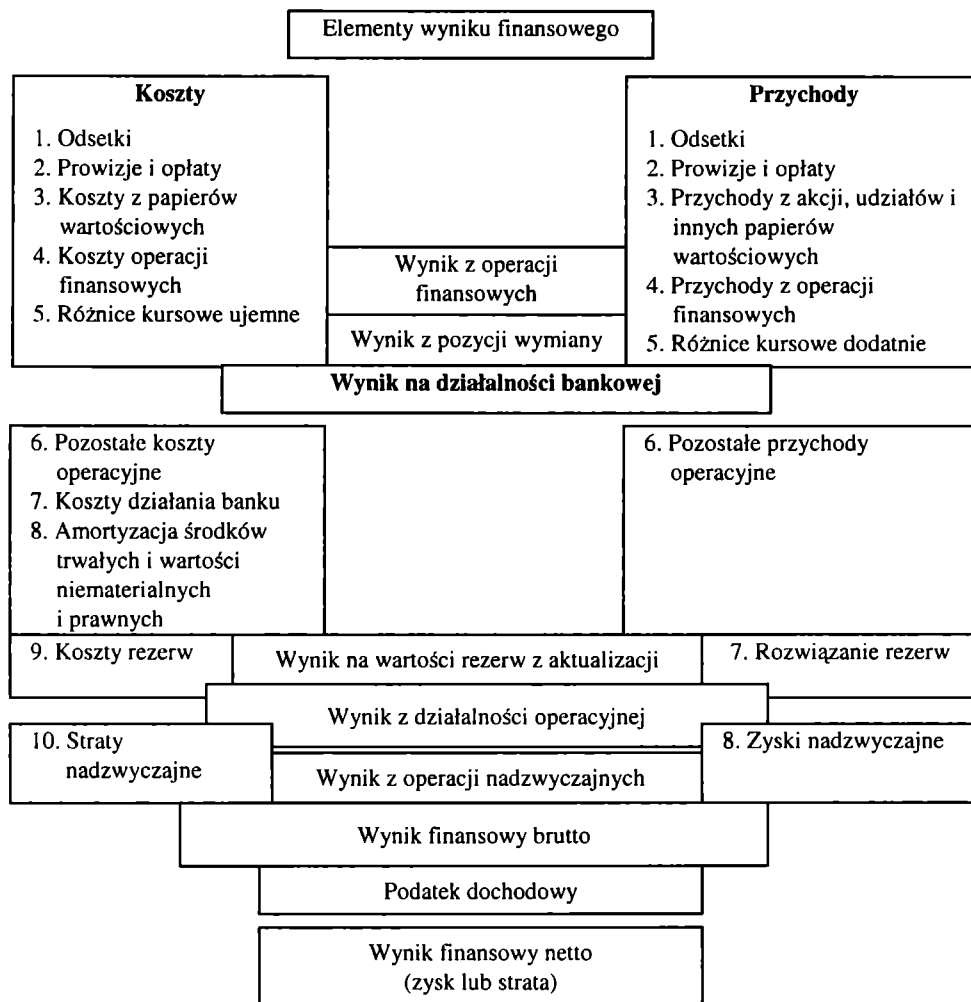
Rachunek zysków i strat jest zestawieniem rachunkowym wyników finansowych osiągniętych przez bank w okresie sprawozdawczym oraz wielkości finansowych bezpośrednio generujących ten wynik. Dlatego też używa się często zamiennie pojęcia rachunek wyników, gdyż podstawową kategorią występującą w rachunku zysków i strat jest właśnie wynik finansowy, będący różnicą między osiągniętymi przychodami i kosztami poniesionymi w celu osiągnięcia tych przychodów [6, s. 104-105].

Rozpatrując układ rachunku wyników w Polsce, rachunek zysków i strat banku obligatoryjnie występuje w układzie pionowym w formie jednostronnego zestawienia (tablicy). W układzie tym dla każdego rodzaju działalności bankowej osiągniętym przychodom przeciwstawia się poniesione koszty, a zyskom nadzwyczajnym – straty nadzwyczajne, ustalając jednocześnie cząstkowe wyniki finansowe, które składają się na ostateczny wynik netto. Dzięki takiemu układowi można ustalić, jakie rodzaje działalności i w jakim stopniu wpłynęły na jego finalny rezultat.

2. Ogólna postać rachunku wyników banku

Jednym z podstawowych elementów rachunku zysków i strat są przychody i zyski generowane przez bank w okresie sprawozdawczym. Zgodnie z ustawą o rachunkowości przez przychody i zyski rozumie się uprawdopodobnione powstanie w okresie sprawozdawczym korzyści ekonomicznych, o wiarygodnie określonej wartości, w formie zwiększenia wartości aktywów albo zmniejszenia wartości zobowiązań, które doprowadzą do wzrostu kapitału własnego lub zmniejszenia jego niedoboru w inny sposób niż wniesienie środków przez udziałowców lub właścicieli. Koszty z kolei oznaczać powinny uprawdopodobnione zmniejszenie w okre-

sie sprawozdawczym korzyści ekonomicznych, o wiarygodnie określonej wartości, w formie zmniejszenia wartości aktywów albo zwiększenia wartości zobowiązań i rezerw, które doprowadzą do zmniejszenia kapitału własnego lub zwiększenia jego niedoboru w inny sposób niż wycofanie środków przez udziałowców lub właścicieli (zob. [11]).

Rys. 1. Poziomy wyniku finansowego banku

Źródło: opracowanie własne na podstawie [8; 9, s. 152].

Prowadzenie każdego z wymienionych rodzajów działalności jest związane z ponoszeniem kosztów i osiąganiem przychodów. Dlatego też dla każdego segmen-

tu działalności można ustalić częściowy wynik finansowy, a przez jego stopniową agregację uwzględnia się coraz szerszy zakres prowadzonej działalności.

Ważnym aspektem tworzenia rachunku zysków i strat jest zastosowany wariant rachunku zysków i strat. Ustawa o rachunkowości dopuszcza 2 warianty rachunku zysków i strat:

- 1) porównawczy,
- 2) kalkulacyjny.

Rachunek porównawczy ogranicza grupowanie kosztów do kosztów według rodzaju, czyli kosztów prostych, wariant kalkulacyjny zaś grupuje koszty według przekroju poszczególnych grup produktów bankowych. W sprawozdawczości bankowej, zwłaszcza tej obligatoryjnej, stosuje się wyłącznie porównawczy rachunek zysków i strat, natomiast na potrzeby rachunkowości zarządczej podejmuje się coraz częściej próby rozliczania kosztów pozyskiwania depozytów czy też kosztów ogólnych na poszczególne produkty bankowe. Elementy rachunku zysków i strat według obowiązującego wzoru zostały przedstawione poniżej. Obliczone w ten sposób koszty produktów bankowych porównuje się z przychodami ze sprzedaży tych produktów, co umożliwia ocenę rentowności produktów bankowych, a w dalszej kolejności ocenę rentowności klientów banku (szerzej [5]).

Rachunek zysków i strat jest zestawieniem statystycznym, które obrazuje osiągnięty wynik finansowy będący rezultatem działania banku i zarazem osiągniętych przychodów i poniesionych kosztów w danym okresie.

3. Przychody, koszty a wynik finansowy

Ogólną formułę wyniku finansowego można zapisać następująco:

$$\text{wynik finansowy} = \text{przychody} - \text{koszty}.$$

Wynik finansowy może wystąpić jako zysk lub strata. Zysk jest dodatnią różnicą (nadwyżką) między przychodami a kosztami, czyli pojawia się wtedy, gdy przychody są większe od poniesionych kosztów. Natomiast strata oznacza ujemny wynik finansowy (ujemną różnicę), która występuje w sytuacji, gdy osiągnięte przychody nie pokrywają kosztów (są mniejsze od kosztów). Zysk ustalany jest jako nadwyżka przychodów nad kosztami i nie może być utożsamiany z nadwyżką wpływów środków pieniężnych nad ich rozchodami. Do określenia tej ostatniej służy rachunek przepływów środków pieniężnych.

Wynik finansowy jest miarą efektów działalności banku, dlatego że:

- po pierwsze, wynik finansowy odzwierciedla wszystkie przejawy działalności banku w danym okresie, znajdujące wyraz zarówno w przychodach, jak i w kosztach ich uzyskania,
- po drugie, osiąganie korzystnego wyniku finansowego jest jednym z głównych celów działalności bankowej.

Do przychodów banku pochodzących z działalności bankowej należą (por. [3; 7; 8]):

- 1) przychody odsetkowe,
- 2) przychody pozaodsetkowe.

Przychody z tytułu odsetek, zwane przychodami odsetkowymi banku, stanowią z reguły najbardziej istotną część przychodów i obejmują:

- odsetki od udzielonych kredytów i pożyczek oraz dokonywania lokat na rzecz podmiotów sektora finansowego, niefinansowego i budżetowego instytucji. Odsetki są głównym źródłem przychodów i naliczane są od kredytów udzielonych podmiotom niefinansowym oraz jednostkom budżetu państwa i gmin;
- odsetki od lokat w dłużnych papierach wartościowych o stałej kwocie dochodu emitowanych przez Skarb Państwa, NBP, organy samorządowe, przedsiębiorstwa i inne banki. Szczególnego znaczenia nabierają ostatnio odsetki od nabywanych przez bank papierów wartościowych Skarbu Państwa oraz bonów pieniężnych NBP.

Do przychodów odsetkowych nie zalicza się:

- odsetek zapadłych i niezapadłych od należności pod obserwacją i zagrożonych (wykazywane w bilansie jako przychody zastrzeżone),
- dyskonta i pozostałych odsetek otrzymanych z góry za następne okresy sprawozdawcze (wykazywane w bilansie jako przychody przyszłych okresów).

Bank ponosi koszty odsetkowe z tytułu pozyskiwania środków pieniężnych, a różnica między przychodami i kosztami odsetkowymi stanowi marżę odsetkową. W rachunku zysków i strat marża odsetkowa występuje pod nazwą wynik z tytułu odsetek. Mowa tu o najważniejszym wyniku finansowym banku, świadczącym o efektywności zarządzania aktywami i pasywami banku.

Koszty odsetkowe obejmują wartość odsetek ponoszonych przez bank na rzecz instytucji finansowych, podmiotów sektora niefinansowego i budżetowego, które powierzyły bankowi swoje środki pieniężne w formie środków na rachunkach bieżących oraz depozytów terminowych, udzielonych kredytów i pożyczek, a także przez nabycie oprocentowanych instrumentów finansowych emitowanych przez bank w celu pozyskania dodatkowych źródeł finansowania. Do kosztów odsetkowych zalicza się odsetki zarówno wymagalne, jak i niewymagalne, przypadające na bieżący okres sprawozdawczy. W większości banków koszty odsetkowe mają największy udział w łącznych kosztach banku

Przychodami pozaodsetkowymi są:

- prowizje i opłaty pobierane przez bank z tytułu udzielonych kredytów, pożyczek, gwarancji, poręczeń oraz innych operacji i usług bankowych, których znaczenie z punktu widzenia rentowności banku wzrasta w związku z rekompensowaniem za pomocą tych prowizji i opłat, skutków zmniejszania się marży odsetkowej. Wartość prowizji wyliczana jest za pomocą wskaźnika procentowego odnoszonego do kwot będących przedmiotem realizowanych czynności, opłaty zaś są zryczałtowanymi kwotami pobieranymi za określone czynności;

- dywidendy dla banku z tytułu posiadanych akcji, udziałów o zmiennej kwocie dochodu w jednostkach zależnych, współzależnych, stowarzyszonych i innych.

W celu ustalenia wyniku z tytułu prowizji należy odjąć od przychodów z tytułu pobieranych przez bank prowizji i opłat koszty prowizji i opłat, zapłaconych z tytułu pozyskiwania źródeł finansowania. Znaczenie wyniku z tytułu prowizji i opłat, jak już wyżej podkreślano, wzrasta, a optymalny jest model taki, gdy wynik ten pokrywa w całości koszty działania banku [9, s. 155].

Do przychodów pozaodsetkowych należą ponadto przychody z operacji finansowych, a także dodatnie różnice kursowe, które w rachunku zysków i strat zostały uwzględnione odpowiednio w wyniku z operacji finansowych i w wyniku z pozycji wymiany.

Wynik z operacji finansowych zawiera wynik na operacjach papierami wartościowymi i innymi instrumentami finansowymi (w tym instrumentami pochodnymi, jak swapy, opcje futures), będący rezultatem sprzedaży tych walorów, który stanowi różnicę między ceną sprzedaży a wartością walorów w księgach powiększonych o koszty sprzedaży.

Wynik z pozycji wymiany obejmuje rezultat transakcji walutowych (kupna/sprzedaży) oraz aktualizacji wyceny dewizowych aktywów i pasywów, a także pozycji pozabilansowych i indeksowanych jako salda różnic kursowych, wynikających z utrzymywania otwartych pozycji walutowych.

Suma wyników odsetkowego i pozaodsetkowego obejmująca wyniki z tytułu odsetek, wynik z tytułu prowizji i opłat, przychody z akcji, udziałów i innych papierów wartościowych, wyniku na operacjach finansowych oraz wyniku pozycji wymiany tworzy wynik na działalności bankowej. Wynik ten prezentuje zdolność banku do generowania zysku z podstawowej działalności bankowej i musi być na tyle wysoki, aby pokryć koszty występujące w dalszej części rachunku zysków i strat oraz zapewnić osiągnięcie wyniku operacyjnego netto.

Kolejnym elementem uwzględnianym w wyniku operacyjnym są pozostałe przychody operacyjne, w grupie których do najważniejszych należą przychody z tytułu:

- otrzymanych odszkodowań, kar i grzywien,
- odzyskanych należności uznanych w przeszłości za nieściągalne,
- sprzedaży lub likwidacji środków trwałych lub udziałów w jednostkach zależnych lub stowarzyszonych.

Podobnie pozostałe koszty operacyjne dotyczą kosztów związanych ze zbyciem środków trwałych, kosztów darowizn, zapłaconych odszkodowań, kar i grzywien, spisanych w koszty należności nieściągalnych oraz nieplanowanych odpisów amortyzacyjnych.

Koszty działania banku to inaczej koszty funkcjonowania, określane także jako koszty pozaodsetkowe. Do kosztów działania banku zalicza się dwie podstawowe grupy [9], tj.:

- koszty osobowe,
- koszty rzeczowe.

Kosztami osobowymi są koszty wynagrodzeń oraz narzuty na wynagrodzenia jako pochodne. Koszty wynagrodzenia obejmują następujące składniki: płace zasadnicze, premie, zasiłki chorobowe, dodatki, odprawy emerytalne, nagrody jubileuszowe w formie wynagrodzenia pracowników oraz innych osób (np. członków rad nadzorczych), z tytułu umów zleceń lub o dzieło. Narzuty na wynagrodzenia są to składki na ubezpieczenia emerytalne, rentowe, wypadkowe na Fundusz Pracy, Fundusz Gwarantowanych Świadczeń Pracowniczych, a także odpisy na zakładowy Fundusz Świadczeń Socjalnych.

Koszty rzeczowe działania banku obejmują koszty związane z eksploatacją pomieszczeń oraz zapewnieniem warunków wykonywania czynności przez banki. Należą do nich:

- koszty utrzymania budynków i lokali bankowych (np. koszty dzierżawy lub czynsz),
- koszty wyposażenia,
- koszty telekomunikacyjne obejmujące opłaty za telefony, faksy, łącza internetowe itp.,
- koszty ubezpieczeń majątkowych,
- koszty zużycia materiałów,
- koszty zużycia energii,
- koszty usług obcych,
- koszty remontów,
- podatki obciążające koszty, np. od nieruchomości, gruntów, środków transportu, czynności cywilnoprawnych, opłaty skarbowe, administracyjne, sądowe,
- koszty wykonania zleceń płatniczych (np. opłaty na rzecz izby rozliczeniowej),
- koszty reklamy, promocji i reprezentacji,
- koszty szkoleń,
- koszty delegacji,
- koszty związane z funkcjonowaniem Bankowego Funduszu Gwarancyjnego.

Kolejnym elementem rachunku zysków i strat banku jest amortyzacja jako koszt, który nie wymaga wydatkowania środków pieniężnych. Koszty amortyzacji dotyczą rzeczowych składników majątku trwałego oraz wartości niematerialnych i prawnych i stanowią tzw. odpisy amortyzacyjne. Odpisy amortyzacyjne od tych składników aktywów trwałych są dokonywane w celu uwzględnienia w kosztach działalności banku zmniejszenia ich wartości na skutek zużywania się lub upływu czasu. Odpisy te zwane stawką amortyzacji są dokonywane w wyniku systematycznego, planowego rozłożenia wartości początkowej składnika w ustalonym okresie amortyzacji. Na wysokość stawki amortyzacyjnej wpływ mają trzy podstawowe czynniki:

- wartość początkowa składnika,
- przewidywany okres użytkowania składnika,
- przyjęta przez jednostkę i dopasowana do odpowiedniego składnika metoda amortyzacji.

Metoda amortyzacji powinna uwzględniać warunki użytkowania oraz zalecenia ustawowe, według których stawka winna odzwierciedlać przewidywane zużycie składnika w poszczególnych okresach sprawozdawczych w całym okresie jego użytkowania.

Amortyzacja jest kosztem pozyskania przychodów, a tym samym zmniejsza dochód stanowiący podstawę opodatkowania i jest wydzielona w rachunku zysków i strat. Wprowadzanie coraz powszechniej bankowości elektronicznej, wymagającej znacznego usprzętowania banków w postaci sprzętu komputerowego, łączy telekomunikacyjnych oraz oprogramowania komputerowego, przyczynia się do pokaźnego wzrostu kosztów amortyzacji, których udział w kosztach działalności bankowej systematycznie z roku na rok wrasta.

W rachunku zysków i strat występują ponadto pozycje związane z jakością aktywów i zobowiązań pozabilansowych. Należą do nich odpisy na rezerwy i aktualizacje wartości aktywów finansowych w postaci rezerwy celowej tworzonej w związku z ryzykiem prowadzenia operacji bankowych, stanowiącej zabezpieczenie dla ewentualnych przyszłych strat. Rezerwy w momencie tworzenia są kosztem bez wydatku pieniężnego i obejmują rezerwy tworzone na wszystkie zagrożone aktywa, tj. należności, gwarancje, udziały, papiery wartościowe (aktualizacja wartości), majątek trwały i inne aktywa oraz zobowiązania pozabilansowe. Ponadto ze względów ostrożnościowych bank dokonuje odpisów na fundusz ogólnego ryzyka. Rezerwy celowe ulegają rozwiązaniu, gdy ustają przyczyny ich utrzymywania, a tym samym następuje ich spłata, w wyniku czego powstają przychody dla banku. Właśnie alternatywą dla tworzenia rezerw jest pozycja rachunku zysków i strat, w której następuje rozwiązanie rezerw i aktualizacja wartości, a zwłaszcza dotyczących należności odzyskanych i wygasłych zobowiązań warunkowych oraz odpisów wynikających ze wzrostu wartości majątku finansowego w stosunku do jego poprzedniej wartości ewidencyjnej. Różnica zwana różnicą wartości rezerw i aktualizacji ma z reguły wartość dodatnią, świadczącą o obciążeniu wyniku na działalności bankowej kosztami pogorszenia aktywów i zobowiązań pozabilansowych.

Ważnym podsumowaniem w rachunku zysków i strat jest wynik na działalności operacyjnej banku, określający sumę wyniku działalności bankowej, skorygowanego o różnicę pomiędzy pozostałymi przychodami i kosztami operacyjnymi. Następnie otrzymany wynik pomniejsza się o koszty działania banku i amortyzację, a także o różnicę pozycji dotyczących rezerw i aktualizacji majątku finansowego. Zazwyczaj wynik ten jest znacznie niższy od wyniku z działalności bankowej i w rezultacie powstaje zysk z działalności operacyjnej (wartość dodatnia). Rzadziej może zdarzyć się ujemny wynik działalności operacyjnej, czyli strata, w

przypadku nadmiernie wysokich kosztów działania banku oraz odpisów na rezerwy i aktualizację wartości.

Wynik strat i zysków nadzwyczajnych zostaje wykazany jako wynik operacji nadzwyczajnych. Straty i zyski nadzwyczajne są to skutki finansowe, tj. koszty lub korzyści zdarzeń powstających niespodziewanie, niepowtarzalnie poza normalną działalnością bankową, a szczególnie zdarzeń losowych. Zyskiem nadzwyczajnym będzie np. otrzymane lub przyznane odszkodowanie za straty spowodowane zdarzeniami losowymi, rozwiązanie rezerw na zobowiązania z tytułu postępowania sądowego, a stratą nadzwyczajną może być wartość netto składników aktywów banku utraconych w rezultacie zdarzenia losowego. Po skorygowaniu wyniku działalności operacyjnej o wynik strat i zysków nadzwyczajnych otrzymujemy zysk (stratę) brutto.

Wynik finansowy brutto jest wynikiem ukształtowania określonej struktury aktywów i pasywów banku, a jednocześnie wynikiem osiągniętym przez bank przed zapłaceniem podatku dochodowego. Właśnie podatek dochodowy jest sumą podatku odprowadzanego do budżetu w danym roku obrotowym (podatku bieżącego) oraz różnicy między stanem rezerwy a stanem aktywów z tytułu odroczonego podatku dochodowego (części podatku dochodowego odroczonego). Do obciążeń wyniku brutto należą także pozostałe obowiązkowe zmniejszenia zysku (zwiększenia straty), występujące w bankach państwowych i jednoosobowych spółkach Skarbu Państwa w postaci wpłat z zysku do budżetu w wysokości 15% zysku po opodatkowaniu.

Ostatnią pozycją rachunku zysków i strat jest zysk (strata) netto, będący miernikiem efektywności działania banku i źródłem finansowania jego rozwoju oraz wypłaty dywidend dla akcjonariuszy (udziałowców). Decyzje o podziale zysku netto zapadają na walnym zgromadzeniu akcjonariuszy (udziałowców). Wynik netto jest wykazywany w bilansie jako składnik kapitału własnego banku, przy czym zysk wykazuje się jako wielkość dodatnią, a stratę jako wielkość ujemną.

4. Podsumowanie

Rachunek zysków i strat, jako zestawienie okresowych wyników działalności banku może być sporządzany różnymi metodami oraz według różnych kryteriów szczegółowości, układu i zawartości. W przypadku rachunku zysków i strat, stanowiącego element obligatoryjnego sprawozdania finansowego, są one zdeterminowane przez przepisy ustawy o rachunkowości. Natomiast na potrzeby wewnętrzne, dla celów np. rachunkowości zarządczej, może być zastosowany dowolny układ i zawartość zestawienia rachunku zysków i strat.

Przy sporządzaniu rachunku zysków i strat wykorzystuje się zarówno metodę brutto, prezentując odrębnie kwoty osiągniętych przychodów, a osobno kwoty kosztów w przypadku podstawowej działalności bankowej, jak i metodę netto w

odniesieniu do niektórych operacji (transakcji), także działalności bankowej (np. wynik operacji finansowych czy wynik z pozycji wymiany).

Sposób obliczania zysku i jego poszczególne etapy mają istotne znaczenie dla analizy finansowej. Sterowanie zyskiem banku, oprócz dążenia do głównego celu, jakim jest jego maksymalizacja, musi uwzględniać inne czynniki, m.in. tworzenie rezerw na należności zagrożone, wykorzystanie amortyzacji i zysku jako źródeł samofinansowania przez realizowaną strategię podatkową banku.

Literatura

- [1] Bień W., Sokół H., *Ocena sytuacji finansowej banku komercyjnego*, Difin, Warszawa 1998.
- [2] Gigol K., *Podstawy tworzenia planu finansowego banku*, Biblioteka Bankowca, TWIGGER, Warszawa 2003.
- [3] Iwanicz-Drozdowska M., *Metody oceny działalności banku*, Poltext, Warszawa 1999.
- [4] Kulińska-Sadłocha E., *Controlling w banku*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2003.
- [5] Kopiński A., *Ocena rentowności klienta jako element controllingu bankowego*, USz, Szczecin 2001.
- [6] Nowak E., *Analiza sprawozdań finansowych*, PWE, Warszawa 2005.
- [7] Orechwa-Maliszewska E., Worobiej E., *Sprawozdawczość i analiza finansowa banku*, Wyd. WSFiZ, Białystok 2004.
- [8] Świdorski J., *Finanse banku komercyjnego*, Biblioteka Menedżera i Bankowca, Warszawa 1999.
- [9] Wąsowski W., *Ekonomika i finanse banku komercyjnego w zarysie*, Biblioteka Menedżera i Bankowca, Warszawa 2002.
- [10] Woelfel Ch.J., *Rachunkowość banku. Jak zrozumieć i stosować standardy i regulacje*, (tłum. M. Marcinkowska, J. Stępień, T. Wnuk), Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2000.
- [11] Ustawa o rachunkowości z dnia 9 listopada 2000 r., DzU 2000 nr 113, poz. 1186 (załącznik nr 2).

ELEMENTS OF THE ACCOUNT OF A BANK'S FINANCIAL RESULTS

Summary

The paper describes the account of a bank's financial results as a juxtaposition of revenues, costs and financial results presented in the form of a diagram that illustrates different levels of financial result. The objective of the paper's second section is to characterize particular types of a bank's revenues as well as corresponding costs but also different categories of financial results associated with them which are the outcome of a bank's activity.